

Rood in Wassenaar

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Marjolein Moorman

in samenwerking met Marc van Dijk

Rood in Wassenaar

Pleidooi voor een kansrijk leven
(voor iedereen)

Ambo|Anthos
Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling
van Marianne Schönbach Literary Agency B.V.

ISBN 978 90 263 5707 7

© 2022 Marjolein Moorman
en Marc van Dijk

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Jitske Schols/Lumen

Foto binnenwerk 11 © ANP-Freek van den Bergh

Foto *Klassen* © Jean Counet / HUMAN

Foto auteur © Jitske Schols

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Harmen, Nora en Evi
In liefdevolle herinnering aan mijn ouders

Als we het over politiek hadden vonden ze mij te nerveus of te agressief. Want politiek betekende niets voor hen. Als je zo bevoorrecht bent, word je door de politiek beschermd. De politiek verandert je leven niet. Maar in mijn kindertijd – als de regering op de bijstand of zorgtoeslag bezuinigde, kon je geen eten kopen. Voor de arbeidersklasse is politiek een kwestie van leven en dood.

Édouard Louis

Als je gelooft dat succes een keuze is, hebben mensen zonder succes dat aan zichzelf te wijten. Daarmee leidt meritocratie tot verlies aan solidariteit en het steeds verder uit elkaar drijven van de samenleving.

Michael Sandel

For there is always light
If only we're brave enough to see it
If only we're brave enough to be it

Amanda Gorman

Inhoud

Proloog – Voorbij dubbeltjes en kwartjes	11
Rood in Wassenaar	16
De erfenis	30
Van de partij	44
Vroeg beginnen	60
Het klasje van Asscher	72
Oppositie-ontgroening	83
Van wie is de stad?	98
Het persoonlijke is politiek	116
Schuldenrust	137
Niemand voor de klas	159
Het onderwijs als wedstrijd	180
De meritocratische ladder	198
Vertrouwen herstellen	216
Epiloog – Een kansrijk leven (voor iedereen)	233
Verantwoording en dankwoord	245

Proloog

Voorbij dubbeltjes en kwartjes

April 2009. Mijn hand zweeft boven het toetsenbord. Het is vijf minuten voor middernacht. Vijf minuten voor het verstrijken van de deadline. Wekenlang heb ik erover nagedacht. Uitvluchten bedacht. Kan ik dit wel? Durf ik dit? En als ik het durf, zitten ze op mij te wachten? Ik haal diep adem en druk op ‘verzenden’. De mail met mijn cv zoekt mijn mailbox uit. Mijn nieuwsgierigheid en idealen hebben het gewonnen van mijn angst. Ik ga de politiek in.

✱

‘Als je voor een dubbeltje geboren bent, bereik je nooit een kwartje,’ zong Louis Davids in 1935. Bijna een eeuw later lijkt deze volkswijsheid al lang verleden tijd. Volgens Mark Rutte leven we zelfs in een land dat ‘in de kern diep socialistisch’ is. Een opmerkelijke uitspraak voor een liberale premier die al meer dan tien jaar aan de macht is. Maar feit is wel dat van een dubbeltje een kwartje kunnen worden tegenwoordig een breed gedeeld politiek ideaal is geworden. De beeldspraak komt met grote regelmaat voor in ronkende speeches van politiek leiders. Niet alleen ter linkerkant zoals bij mijn eigen partij, de PvdA, ook voor liberalen en confessionelen is

dit uitgegroeid tot een belangrijk uitgangspunt. Wie heeft er geen bewondering voor de krantenjongen die miljonair wordt? Verhalen over eigenhandig gebouwde imperia zijn wereldwijd populair, van de straatarme goudzoeker Dagobert Duck tot het half-Syrische adoptiekind Steve Jobs of Oprah Winfrey, dochter van een alleenstaande moeder, een dienstmeisje. Allemaal onderschrijven ze het ideaal van het (geluks)dubbeltje dat een kwartje wordt – of zelfs veel meer dan een kwartje.

Van links tot rechts wordt de opvatting gedeeld dat je afkomst niet je toekomst moet bepalen. Iedereen moet de mogelijkheid krijgen om te klimmen. Om dromen waar te maken, om zich optimaal te ontwikkelen. We vinden vrijwel allemaal dat mensen beoordeeld moeten worden op basis van hun talenten en vaardigheden, op hun diploma's die met hard werken zijn behaald. Niet op hun uiterlijk of afkomst, maar op wat ze kunnen en willen bijdragen. Op hun merites dus – hun verdienste. Hun intelligentie, talent en inzet.

Het klinkt als een wenkend perspectief, een wereld waarin iedereen alles kan bereiken, als hij of zij maar wil. In een meritocratie, zoals dit maatschappelijke model wordt genoemd, heeft iedereen de kans om zich op te werken, om het beste uit zichzelf te halen. En daar vervolgens trots op te mogen zijn. Niets houdt je tegen. Zoals in een populair lied van Kinderen voor Kinderen wordt gezongen: 'Jij kan worden wat je wil, waarmee maak jij het verschil?'

We geloven in Nederland graag dat we dit ideaal in hoge mate gerealiseerd hebben. Dat we een egalitair land zijn. Want om arts of advocaat te worden hoef je niet in een rijke familie geboren te zijn. Universiteiten zijn niet voorbehouden aan vermogende mensen.

Maar klopt deze voorgespiegelde werkelijkheid wel? Velen lukt het inderdaad om de meritocratische ladder te beklimmen. Ik ben daar zelf een voorbeeld van: als dochter van ouders met een beperkte opleiding kreeg ik als eerste in de familie de kansen en mogelijkheden om een academische studie te doen en te promoveren. Maar in mijn werk als wethouder zie ik dagelijks dat het merito-

cratische ideaal verre van optimaal is gerealiseerd. Waar de een onderweg veel steun in de rug krijgt, heeft de ander vooral tegenwind. Waar je uiteindelijk terecht komt blijkt toch vaak nog in hoge mate afhankelijk te zijn van de plek waar je wieg heeft gestaan.

KLASSEN EN KLASSENVERSCHIL

Hoe kansenongelijkheid kinderen kan treffen wordt indrukwekkend in beeld gebracht in de documentaireserie *Klassen* (2020). In deze reeks volgen makers Ester Gould en Sarah Sylbing een aantal leerlingen tijdens hun laatste jaar op de basisschool. We zien van nabij hoe de kinderen zich met hun ouders of verzorgers en leraren oriënteren op vervolgonderwijs, de grote dromen en verwachtingen zichtbaar in hun ogen. We hopen en vrezen met ze mee terwijl ze toeleven naar de spannende Cito-toets en het allesbepalende schooladvies, dat hun als het zwaard van Damocles boven het hoofd hangt.

De kinderen wonen allemaal in Amsterdam-Noord, maar hebben een sterk verschillende sociale achtergrond. Ze komen uit heel verschillende wijken en gaan dus ook naar heel verschillende scholen. De documentaireserie brengt indringend in beeld hoe die toevallige klassenverschillen – waar ze zelf niet voor hebben gekozen – hun kansen in het onderwijs voor een groot deel bepalen.

Klassen werd door meer dan vier miljoen mensen bekeken en aan de reacties en commentaren is te merken dat velen zich er tot nu toe helemaal niet van bewust waren dat de ongelijkheid nog zo groot is in ons welvarende land. Het is de makers gelukt om te laten zien waar het bij kansenongelijkheid om gaat; de kinderen die het treft hebben een gezicht gekregen. Toch is de boodschap niet nieuw. Een enorme berg wetenschappelijke publicaties en rapporten laat al jaren zien dat het niet de goede kant op gaat met de kansengelijkheid in ons land.

De vraag is hoe het komt dat dit dus wél bekend is maar we toch nog in de veronderstelling verkeren dat we in een egalitair land

leven. Zien we het niet of willen we het niet zien? Sluiten we onze ogen ervoor zolang ongelijkheid onszelf niet treft? Maakt de illusie van een perfecte meritocratie, waarin iedereen alleen nog maar op basis van zijn of haar talenten wordt beoordeeld, ons minder meellevend met degenen die de ladder niet beklimmen? In een samenleving waarin succes wordt gepresenteerd als een eigen keuze, is het niet behalen daarvan ook je eigen schuld, nietwaar?

Feit is dat de scheidslijnen in bestaanszekerheid tussen hogeren en lageropgeleiden steeds scherper worden. Hogeropgeleiden leven langer, zijn gezonder, verdienen beter, hebben vaker een vaste baan, hebben meer kans op het vinden van een huis, ze lopen zelfs minder kans om te scheiden of om na een vergrijp opgepakt te worden door de politie. Niet gek dus dat ouders het liefst willen dat hun kinderen een zo hoog mogelijk diploma halen en daar kosten noch moeite voor sparen. Niet voor niets zijn de uitgaven aan bijles de afgelopen tien jaar geëxplodeerd. Het onderwijs is een wedstrijd geworden, waarin degenen met de beste startpositie vaker aan het langste eind trekken.

STRIJDEN TEGEN ONGELIJKHEID

Het bestrijden van kansenongelijkheid was voor mij de belangrijkste motivatie om de politiek in te gaan. Ik zag in mijn eigen omgeving de ongelijkheid, polarisatie en verdeeldheid toenemen en wilde daar iets tegen doen. In dit boek doe ik verslag van mijn jaren als raadslid, fractievoorzitter en wethouder in Amsterdam. Jaren waarin ik heb ervaren dat kansenongelijkheid een veelkoppig monster is dat niet makkelijk klein te krijgen is. Door de jaren heen is mijn motivatie om dit monster te verslaan alleen maar gegroeid, omdat ik steeds duidelijker ben gaan zien dat het wel of niet succesvol zijn voor veel mensen helemaal geen eigen keuze is, maar eerder het gevolg van geluk of pech. In toenemende mate werd mij duidelijk dat de meritocratie een bedrieglijk ideaal is dat onze samenleving verdeelt in winnaars en verliezers, in dubbeltjes en kwartjes,

en dat ondertussen de solidariteit uit de samenleving perst.

Ik duik in dit boek ook in mijn persoonlijke geschiedenis, omdat ik niet over mijn politieke idealen kan spreken zonder ze te verbinden aan de praktische ervaringen en inzichten waar ze uit voortkomen. Bepaalde gebeurtenissen hebben me gevormd, en mijn kijk op de politiek en de verdeeldheid verscherpt. Ik wil laten zien hoe het mij is vergaan, in het bijzonder ook aan hen die zich afvragen wat ze zelf kunnen doen tegen ongelijkheid en wellicht overwegen of ze in de politiek van betekenis kunnen zijn. Toen ik op de verzendknop klikte en me opgaf als kandidaat-raadslid had ik nog geen idee of ik kans maakte, en wat me te wachten zou staan. Ik vond het heel verrassend dat ik meteen in de gemeenteraad kwam en voelde me ongelooflijk vereerd.

Ruim elf jaar later heb ik bepaald niet alle antwoorden, maar wel heb ik de waarde en het belang van de politiek ervaren en veel geleerd waarvan ik denk dat het de moeite waard is om te delen. Hopelijk kan het anderen inzicht geven en inspireren om zich aan te sluiten, mee te doen, actief te worden en het cynisme over de politiek te verruilen voor nieuw geloof en hoop dat het beter kan, dat wij het samen beter kunnen maken, voorbij dubbeltjes en kwartjes.

Amsterdam, november 2021

Rood in Wassenaar

(Over het ontstaan van politieke idealen)

Politiek heeft mij altijd gefascineerd. Het is onmogelijk om precies aan te wijzen wat de bron is van die fascinatie. Had ik die ook gehad wanneer ik in een ander gezin was opgegroeid, of in een andere omgeving? En had ik dan een andere politieke voorkeur gehad, en andere idealen? Uiteindelijk zijn we als mensen allemaal een experiment met maar één conditie: het leven dat we leven.

Ik ben geboren op 1 maart 1974, negen maanden en twee weken na de installatie van het eerste kabinet-Den Uyl, het enige progressieve kabinet dat Nederland ooit gehad heeft. Sommigen zouden zeggen dat dit geen toeval kan zijn, omdat ik twee weken te laat geboren ben.

Mijn wieg stond in Wassenaar, net boven Den Haag, dat bekendstaat om zijn villawijken. Minder bekend is dat er in Wassenaar ook doodnormale rijtjeshuizen staan, en in een van die huizen woonden wij. Ik was de oudste, na mij kwamen mijn broers Rogier (twee jaar jonger) en Jeroen (drieënhalf jaar jonger).

Als kind identificeer je je nog min of meer automatisch met de smaak en overtuigingen van je ouders. Ik wist al snel dat de ouders van mijn vriendjes en vriendinnetjes op school vrijwel zonder uitzondering andere politieke overtuigingen hadden dan die van mij. Wij hadden het thuis niet zo breed en mijn ouders stemden PvdA. Die van mijn klasgenoten woonden in grotere huizen en ze stem-

den vvd of cda. Bij ons kwam elke week de *VARA-gids*, bij mijn klasgenootjes zag ik de *Tros Kompas*, *KRO Mikrogids* of *Avrobode* op tafel liggen.

We waren in absolute zin helemaal niet arm, maar er waren wel grote verschillen met mijn klasgenoten en de andere mensen die ons omringden. Wij gingen vrijwel nooit met vakantie en we maakten nooit verre reizen, we gingen niet uit eten. We droegen tweedehandskleding, en niet omdat vintage zo cool was. Ook reden we niet uit nostalgie in een eend. Die auto moest op een gegeven moment trouwens de deur uit omdat we die niet meer konden betalen.

Eerst had ik het niet zo in de gaten, maar na verloop van tijd kreeg ik wel door dat er bij ons thuis minder was dan bij anderen. Ik schaamde me daar soms voor, vooral in de puberteit. Toen ik als brugklasser een keer naar school fietste, kwam Tjalling ineens naast me rijden, de zoon van een kennis van mijn moeder. Tjalling zat een paar klassen hoger en was een leuke jongen, dus ik voelde me vereerd, totdat hij zei: 'Wat leuk dat je mijn spijkerbroek draagt.'

Hij had gelijk, de broek die ik aanhad was ooit van hem geweest. Zijn moeder gaf mijn moeder af en toe kleding die haar zoons niet meer paste. Ik werd knalrood en ik sloeg zo snel mogelijk af.

SERIEUS, ACTIVISTISCH KIND

Bij ons was alles altijd net anders. Nu kijk ik met liefde terug op die oude eend die wij als kinderen vaak moesten aanduwen, het door mijn moeder kunstig gemaakte vloerkleed van aan elkaar genaaide reststukken tapijt en de fietstochten naar Texel, onze enige vakantie in het jaar. Onze ouders, Herman Moorman en Nora Mooijman, probeerden ons alles te bieden wat in hun mogelijkheden lag en ze deden dat vooral in de beginjaren met veel optimisme en creativiteit. Ze lieten ons voelen dat ze in ons geloofden. En tegelijkertijd leerden ze ons dat niets je zomaar komt aanwaaien en dat je ervoor moet werken om iets te bereiken en dat je je ook altijd

dient te bekommeren om de wereld om je heen en hoe het anderen vergaat. Ze volgden altijd de politiek, op een manier die voor ons niet te negeren viel. Ze namen ons mee naar ban-de-bomdemonstraties, tegen de atoomwapenwedloop. Achter de kraan in de badkamer hing een sticker met de tekst WEES WIJS MET WATER. Wij liepen jaren rond met WEES WIJS MET DE WADDENZEE-truien. En op verjaardagsfeestjes werd altijd de hele klas uitgenodigd, want je mocht niemand buitensluiten. Dat leidde overigens niet tot een overvloed aan cadeaus voor ons, want we vroegen niets voor onszelf maar zamelden geld in voor een goed doel, meestal de arme kinderen in Afrika.

Ik was een serieus, activistisch kind. Met mijn beste vriendin Maayke maakte ik posters tegen het gebruik van zeehondenbont. Tientallen heb ik er getekend, steeds met een bloot rillend zeehondje naast een bekakte mevrouw met een bontjas, waar ik dan een groot kruis doorheen zette. We deden ook heitjes voor karweitjes om geld in te zamelen tegen de bontindustrie.

Landelijke verkiezingscampagnes werden op het schoolplein van de Nutsschool voortgezet. Ik trok ten strijde met mijn vriendje Merlijn. Dan werden we omsingeld door een keten van klasgenootjes die allemaal 'vvd!' riepen, terwijl wij 'PvdA!' riepen. Politieke partijen waren voor ons net zoiets als voetbalclubs: je scandeert de naam van je eigen club. Het moeten de verkiezingen van 1982 geweest zijn, ik was dus een jaar of acht. Volgens Merlijn liep het zelfs op vechten uit. We waren er opmerkelijk zeker van dat onze ouders het bij het rechte eind hadden en we durfden het aan om het tegen een grote meerderheid op te nemen. Ik nam mezelf voor om altijd argumenten te hebben waarom de PvdA veel beter was dan de andere partijen, zodat wij altijd het laatste woord zouden hebben.

Dat mijn ouders PvdA stemden was beiden met de paplepel ingegoten. Mijn grootouders van vaderskant waren meteen bij de oprichting van de PvdA in 1946 lid geworden, zoals veel van hun dorpsgenoten in Bedum (Noordoost-Groningen). Mijn grootou-

ders van moederskant, opgegroeid in Amsterdam en in Winterswijk, waren bij mijn weten geen lid van een partij, maar stemden wel altijd rood. Mijn ouders kwamen allebei uit arbeidersgezinnen waarin elk dubbeltje omgedraaid moest worden en geloof nauwelijks een rol speelde. Op zaterdag stond bij ons het radioprogramma *In De Rooie Haan* altijd aan, er werd geen conference van Freek de Jonge overgeslagen en als Joop den Uyl in beeld was moesten we stil zijn.

Dat de politiek zo aanwezig was in ons leven had ook deels met mijn vaders beroep te maken; hij was ambtenaar op verschillende ministeries, waar hij zich vooral met financiën bezighield. Op Prinsjesdag, als de rijksbegroting werd aangeboden aan de Tweede Kamer, vertelde hij ons dat hij daaraan had bijgedragen. Maar het voortdurende politieke gesprek werd zeker ook ingegeven door de tijdgeest. Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig verkeerde de economie in zwaar weer. Door de oliecrisis verloren veel mensen hun baan. Via radio en televisie hoorde ik veel nieuwe woorden, die ik niet meteen begreep maar waar ik mijn ouders met zorg in hun stem over hoorde praten: Koude Oorlog, zure regen, kernwapenwedloop. De rechtse kabinetten van Van Agt en Lubbers voerden flinke bezuinigingen door. Mijn ouders volgden het nieuws op de voet en bespraken de politieke keuzes die werden gemaakt.

Toen ik op televisie eens een spotje zag van de PSP (de Pacifistisch-Socialistische Partij), was ik zeer onder de indruk. Ook dat moet rond mijn achtste geweest zijn. Ik vond het een geweldige reclame. Er werd ons een prachtige toekomst voorgespiegeld, zonder oorlog en wapens, waarin iedereen gelukkig kon zijn. Ik dacht: dit wil toch iedereen. 'Ik stem later PSP,' zei ik resoluut tegen mijn ouders. Mijn vader glimlachte en zei dat ik in de goede richting zat maar gelukkig nog geen stemrecht had. Wat bij mij een gevoel van schaamte over mijn jeugdige naïviteit teweegbracht.

Mijn ouders vonden het vermakelijk als wij, mijn twee broertjes en ik, meepraatten over de politiek, maar daarbij werden we wel ge-

acht ook échte kennis in te brengen en niet maar wat te zeggen. Ik herinner me dat mijn vader ons eens liefdevol overhoorde over de ministers in de regering. Toen hij merkte dat we er bijna geen een konden noemen, begon hij te mopperen – een kind zou toch moeten weten wie het land regeren. Volgens mij was ik toen niet ouder dan tien. Sindsdien zorgde ik ervoor dat ik altijd het hele kabinet bij naam kende, inclusief de staatssecretarissen.

VISIE IS GEEN OLIFANT

Waar ontstaan politieke idealen? En hoe veranderen ze met jou en met je tijd mee? Als ik beweer dat Nederland dringend nieuwe ideologische doordinking en bezieling nodig heeft, dan geldt dat niet alleen voor mijn eigen stroming en mijn eigen partij. Ik denk dat alle politici en partijen erbij gebaat zouden zijn hun ideologie steeds opnieuw te formuleren. Het houdt je scherp in je keuzes, want de verbinding met je oorsprong biedt een duidelijk criterium om die keuzes aan te toetsen. Bovendien is het eerlijk tegenover de kiezer: je laat zien waar je voor staat en wat kiezers van je kunnen verwachten en je doet niet alsof ideologie er niet toe doet, zoals de vvd. In de ogen van premier en vvd-leider Mark Rutte is visie ‘een olifant die het zicht belemmert’ en moet je ‘naar de oogarts als je last hebt van visie’.

Dat is niet om te lachen maar ongelooflijk treurig, omdat hij daarmee miskent dat ons land ook onder zijn leiding wel degelijk vanuit een bepaalde ideologie, een bepaald maatschappij- en mensbeeld wordt gestuurd. Rutte heeft het daar liever niet over. Als hij wordt aangesproken op ‘neoliberalisme’, zegt hij dat hij niet weet wat dat is. Op een ander moment noemt hij Nederland een ‘diep socialistisch’ land. Maar in werkelijkheid heeft hij van Nederland een neoliberale samenleving gemaakt, waar de markt heilig is en concurrentie de norm. Door te ontkennen dat hier een visie aan ten grondslag ligt probeert hij mensen doelbewust in verwarring te brengen. Hij presenteert zijn beleid alsof het een soort neutrale